

RECENZIJOS

Lietuvių kalbos atlasas / LTSR MA Liet. k. ir lit. in-tas. Red. kolegija: K. Morkūnas (ats. red.) ir kt. – Vilnius: Mokslas, 1982, t. 2: Fonetika, 152 p., 112 žeml.

Šiandien jau nebereikia įrodinėti, kad gimtoji tarmė teikia brangiausių meninės kalbos turtų, kad tarmės yra nepaprastai svarbus šaltinis kalbos istorijai, ir ypač tokios kalbos kaip lietuvių, kuri neturi labai senų rašto paminklų. Pastaraisiais metais tarmių tyrinėjimas ypač suintensyvėjo, sukaupta daugybė duomenų, padaryta reikšmingų išvadų. Vis dėlto daugelio labai svarbių tarminių ypatybių tikslios paplitimo ribos iki šiol nebuvo labai aiškios. Tiesa, Z. Zinkevičiaus knyga „Lietuvių dialektologija“ ir joje paskelbti 75 kalbiniai žemėlapiai padėjo gerus pamatus lietuvių lingvistinei geografijai. Tačiau ypač daug vilčių kalbininkai, plačioji visuomenė sieja su vienu svarbiausių pastaraisiais metais dirbamų lietuvių kalbotyros darbų – „Lietuvių kalbos atlaso“ rengimu. Iš planuojamų keturių tomų jau išėjo du. Apie antrąjį, skirtą fonetikai, ir norisi pareikšti keletą minčių, nepretenduojant, žinoma, į išsamų, visapusišką ir baigtą šio monumentalaus veikalo vertinimą.

„Lietuvių kalbos atlaso“ II tomą sudaro 112 fonetikos žemėlapių ir išsami komentarų knyga. Kai kuriuose žemėlapuose kartografuotos dvi ar net trys artimos ypatybės, todėl iš viso juose parodyta daugiau kaip 160 fonetikos reiškinių įvairavimas ir paplitimas. Tome atskleidžiami svarbiausi lietuvių kalbos tarmių fonetikos bruožai, parodoma įvairių

vokalizmo, konsonantizmo, kirčiavimo reiškinių geografija. Vokalizmo reiškiniams skirta žymiai daugiau vietos (79 žemėlapiai ir 72 puslapiai komentarų) negu konsonantizmo (25 žemėlapiai ir 30 puslapių komentarų) ar kirčiavimo (8 žemėlapiai ir 8 puslapiai komentarų). Tai visiškai suprantama, nes balsiai lietuvių kalbos tarmėse daugiausiai skiriasi, labiausiai įvairuoja. Atlaso žemėlapiai yra kruopščiai parengti, dauguma jų labai informatyvūs, duoda neblogą vaizdą apie įvairių fonetinių dėsnų izoglosas. Vartydamas juos, negali nesigėrėti tikrai nepriekaištinga kartografavimo technika.

Žinoma, absoliučiai visų fonetinių reiškinių vien žemėlapuose parodyti neįmanoma. Tačiau tuos žemėlapius puikiai papildo komentarai. Juose glaustai aptariama daug kalbos mokslui reikšmingų duomenų, kurie dėl vieno ar kitų priežasčių žemėlapyje nebuvo kartografuoti, pateikiamos svarbesnės pačių medžiagos rinkėjų pastabos. Pavyzdžiui, 88, 89 žeml. atsispindi geografija tik 5 žodžių, kuriuose gali būti minkštinamas priebalsis *r* (*triobà, riogsóti, triübà, sriaunùs, sriovė*). Tačiau komentuose duodama ir daugiau pavyzdžių su minkštu *r* iš įvairių tarmių (*driaūgas, drióbė, griūdaĩ, kriūuti, kriūtinė, kriūvà* ir t.t.). Nekartografuotas, tačiau komentuose gražiai aprašytas žemaičių šnektose pasitaikantis įterptinis priebalsis *n* (*bažninčia* „bažnyčia“, *kniňgos* „knygos“, *ninkštis* „nykštis“, *žāninties* „tuoktis“), priebalsių asimiliacija aukštaičių dzūkų tarmėje (*ānkščis* „ankštis“, *čirštaĩ* „tirštai“, *krikščĩnu* „krikštyną“, *džiřžas* „diržas“). Tik iš komentarų sužinome,

kad atskirose šnektose (Rokiškis, Tauragnai...) *kabintis* reiškia „priekabių ieškoti, kibiti prie ko“, o *skabintis* (su pridėtinium *s*) – „apglėbti ką rankomis, myluoti“, kad daugelyje aukštaičių šnektų *srutos* reiškia skystą mėšlą, o *sùtros* (forma su metateze) – menkinančias ypatybes turintį objektą („nešvarus vanduo“, „pamazgos“).

Pagirtina, kad Atlaso autoriai pasistengė sudėtingą ir gausią medžiagą pateikti diferencijuotai, paprastai ir aiškiai. Dėl to galima drąsiai tvirtinti, kad jame naudingos, reikalingos informacijos ras ne tik kalbininkai specialistai, bet ir platesnioji visuomenė. Kam nerūpi mūsų bendrinė (literatūrinė) kalba, jos vystymasis, perspektyvos? Atlase puikiai išryškintas beveik visų tarminių fonetinių reiškinių santykis su bendrinės kalbos norma, bendrinei kalbai teiktini reiškiniai iškelti į pirmą vietą, o jų paplitimas žemėlapiuose išskirtas ir grafiškai. Pavyzdžiui, tvirtapradžių dvigarsių *i*, *u + l*, *m*, *n*, *r* ir dvibalsio *ui* pirmojo sando kiekybė ir kokybė bei su tuo susijęs norminis tų garsų tarimas iki šiol tebekelia įvairių ginčų. 20 žemėlapyje puikiai matyti, kad pirmasis sandas trumpai tariamas (bendrinės kalbos norma) palyginti labai nedideliame vakarų aukštaičių bei jiems gretimų žemaičių šnektų plote. Einant toliau į pietus ir pietryčius balsis vis labiau ilginamas, o pietų aukštaičių tarmėje jis tariamas visiškai ilgai, pvz.: *ílgas*, *pírmas*, *dúrpės*. Nors daugiausiai faktų surinkta iš vyresniosios kartos vietos žmonių, išlaikiusių tradicinę tarmę, tačiau atkreiptas dėmesys ir į pastaruosiu metu sustiprėjusią bendrinės kalbos įtaką tarmėms, gretimų šnektų sąveikos rezultatus, tarmių fonetikos sistemos kitimo tendencijas. Štai dalis pietvakarių žemaičių (Endriejavas, Veiviržėnai, Švėkšna) intensyviai ir dėsningai vienbalsina dvibalsius *ai*, *ei* (pvz.: *bā:da* „baido“, *gā:di* „gaidi“, *sē:le* „seilė“, *pē:k* „peikia“), tačiau bendrinės kalbos paveikti, ypač jaunesnės kartos atstovai, gali ir išlaikyti juos. Dzūkų ploto paribiais (Alytus, Labanoras, Linkmenys) afrikatos *c*, *dz* vietoj *č*, *dž* yra

retos, nenuoseklios, tariamos daugiau senosios kartos (plg. rinkėjo pastabą: „Net ir senieji atstovai dabar beveik nebedzūkuoja, tik atsimena, kad seniau dzūkuodavo“). Visai baigia nykti dzūkavimas žemaičiuose¹.

Didelis darbo autorių nuopelnas yra tas, kad pirmą kartą lietuvių kalbotyros istorijoje vienoje vietoje susisteminta tiek daug įvairiausių fonetinių reiškinių, duota tiksli jų geografija. Nemaža dalis tų reiškinių iki šiol tik fragmentiškai buvo minimi viename ar kitame darbe, o kai kurie svarbūs niuansai, pastebėjimai yra apskritai nauji ir originalūs. Puikiai 44 žemėlapyje atsispindi kamieno kirčiuotų *a*, *ę* įvairavimas tarmėse ir labai taikli bei nauja pastaba komentaruose, kad Klaipėdos krašto žemaičių šnektose prieš skiemenį su priešakinės eilės balsiu vietoj *ę* tariamas *ę'* arba *ie*, pvz.: *spė'stę* „spėsti“, *švė'stę* „švėsti“, *griė'sti* „grėžti“, bet *skē'st* „skęsta“. Visiems gerai žinoma, kad nekirčiuotus ilguosius balsius geriausiai išlaikę vakarų aukštaičiai pietiečiai, tačiau pavarčius žemėlapius susidaro ryškus vaizdas, kad tuos balsius ilgus daugelyje pozicijų taria ir kitas arealas – vakarų aukštaičių šiaurinės šnektos (Žagarė, Šakyna). Tvirtagališkas priesagos *-aitis*; *-ė* (*jaunikaĩtis*, *kumelaĩtė*) kirčiavimas (bendrinės kalbos norma – tvirtapradė priegaidė) dažniausiai buvo nurodomas vakarų aukštaičių pietinėse šnektose, tačiau 59 žemėlapis aiškiai rodo, kad tą priesagą tvirtagališkai kirčiuoja ir šiaurės rytų šnektos (Zarasai, Ignalina). Įdomus reiškinys užfiksuotas 61, 62 žemėlapiuose: kai kuriose pietinių panevėžiškių vietose (Krekenava, Ramygala, Surviliškis, Truskaiva) dvibalsisai *ai*, *ei* atvirose galūnėse vienbalsinami (pvz.: *beržė* „beržai“, *svečė* „svečiai“, *kaimĩ'ne* „kaimynai“), o uždaroje – *ne* (pvz.: *nameĩs* „namais“, *laukeĩs* „laukais“,

¹ Tiesa, tą reiškinį išsamiai dar spėjo ištirti ir aprašyti A. Girdenis (žr. jo str. „Žemaičių dzūkavimas: dabartinė padėtis ir istorija“, – *Baltistica*, t. 15(2) ir t. 16(1), tačiau Atlaso rengėjai jo mintimis nepasinaudojo.

peilėis „peiliais“). Pastaruoju metu literatūroje daug ginčų yra sukėlę šiaurės panevėžiškių (arba Mūšos upyno) vadinamieji marmamieji garsai galūnėse. Atlase keliose vietose nedviprasmiškai pasakyta, kad Mūšos upyne žodžių galūnėje dar yra išlikę tam tikrų marmamojo garso pėdsakų (t. y. sprogsamieji priebalsiai tariami aspiruotai, sklandieji ir nosiniai neretai su tam tikro skiemeniškumo požymiais ir pan.). Gražiai, aiškiai sukartografuota, įtikinamai atrodo ir daugelis kitų žemėlapiuose pateiktų izofonų. Neblogai kirčiavimo skyriuje išaiškinti kirčio atitraukimo dėsniai, patikslinta (105 žemėl.) trečiojo laipsnio sąlyginio kirčio atitraukimo zona, kuri ankstesnėje literatūroje buvo nurodoma kur kas mažesnė.

Be abejo, sunku tikėtis, kad tokio pobūdžio darbas, kuriam medžiagą rinko net pusšesto šimto labiau ar mažiau patyrusių žmonių, būtų tobulas. Todėl nenuostabu, kad jame pasitaiko ir trūkumų. Deja, jų esti ne taip jau mažai, o daugelio vis dėlto galima buvo nesunkiai išvengti. Pakankamai vietos Atlaso autoriai skyrė svarbiam ir įdomiam šiaurės žemaičių telšiškių tarmės reiškiniui – regresyvinei balsių asimiliacijai, t. y., kada siaurieji žodžio galo balsiai (*i, ī, u, ū, ie, uo*) regresyviškai veikia prieš juos stovinčius balsius *i, u* ir dėl to šitie išlieka siauri (*driskis*, bet *drėskę* „driskio“, *tr'ūšis*, bet *tr'òš'òu* „triušiu“). Tačiau neatkreiptas dėmesys į vieną labai svarbią išimtį, būtent: balsis *i* dėl asimiliacijos siauras gali būti tik tada, kai toliau eina minkštieji priebalsiai². Todėl aiškinimas komentaruose (p. 39), kad kai kur pasitaiko ir dvejopo tarimo (*kūrmis*, bet *mėltu* „miltų“, *žvirblis*, bet *ėlgus* „ilgus“) netenka prasmės, nes žodžių *mėltu* ir *ėlgus* šiaurės žemaitis niekada kitaip neištars, kadangi galūnės siauras balsis *u* eina po kietų priebalsių, ir todėl asimiliacija negali įvykti (dar plg. *pīršl'ū, skīlv'u, plīk'ūs*, bet *pērštu*,

² Žr. Girdenis A. Balsių asimiliacijos reiškiniai Tirkšlių tarmėje. – Kalbotyra, IV, 1962, p. 144–145.

kēlpu, lēnūs). Neįtikėtina, kad šiaurės vakariniame žemaičių kampe (Skuodas, Mosėdis, Paluknė, Žemytė) dėl asimiliacijos tvirtapradžiai dvigarsiai *am, an* verčiami į *um, un* (*sūmtis* „samtis“), o tvirtagalių dvigarsių tose pačiose vietose asimiliacija jau neveikianti (plg. 68 ir 69 žemėlapius). Bet ir Paluknėje, ir Skuode (mano gimtoji tarmė) sakoma tik *skrūndis* „skrandis“, bet *skrōnde* „skrandžio“, – vadinasi, asimiliacija vyksta ir tvirtagališkai kirčiuojamuose dvigarsiuose. Apskritai dvigarsių, dvibalsių, balsio *e* asimiliacijos plotai yra dirbtinai suvienodinti (praktiškai apibendrintas A. Girdenio gerai aprašytos Tirkšlių šnektos modelis) ir netikslūs³.

Visai neaptariama ir net neminama daug ginčų sukėlusį diftongoidų *ū^u, iⁱ* koncepcija pietų žemaičių tarmėje. O juk ne kartą buvo rašyta, kad bendrinės kalbos *ie, uo* ir *y, ū* atitikmenys pietų žemaičių tarmėje nėra tapatūs garsai, taigi skiriasi formos *rīⁱts* „rietas“ ir *rīts* „rytas“, *pū^uda* „puodo“ ir *pūda* „pūdo“. Gaila, kad Atlase dėl „Programos“ trūkumų beveik nieko nešnekama apie įdomų, šiauriniams vakarų aukštaičiams (Žagarė, Skaistgirys) būdingą reiškinį šlekiavimą – priebalsių *s* ir *š, z* ir *ž* maišymą arba suplakimą į vieną tarpinį garsą. Komentaruose tik fragmentiškai užsiminta, kad vietoj afrikatų *č, dž* tariama *c, dz* vadinamųjų šlekių šnekteje. Tačiau afrikatos juk yra retoki garsai ir ne jomis šlekių į save atkreipė tyrinėtojų dėmesį.

Yra netikslumų nurodant atskirų reiškinų paplitimą⁴. Pavyzdžiui, žemaičių trumpųjų balsių *u, i*, kilusių iš ilgųjų *ū, i*, platėjimas galūnėse (*aiške* „aiški“, *nešė* „neši“, *akės*

³ Komentaruose, tiesa, pažymima, kad nesant „Programoje“ tos pozicijos pavyzdžių, ne visi medžiagos rinkėjai į šį reiškinį atkreipė dėmesį.

⁴ Apie ribų paklaidas Kuršėnų apylinkėse žr. Vitkauskas V. Tarmių garsynas žemėlapiuose (Kn. rec.:) Lietuvių kalbos atlasas, T. 2. Fonetika. – Kultūros barai, 1983, Nr. 5, p. 64–66

„akis“ (dgs. gal.), *pāukštes* „paukštis“, *vagēs* „vagys“, *brūole* „brolis“, *kārv'ō* „karvių“) yra, be abejonės, per daug išplėstas, dirbtinai nutęstas į pietus (žr. 22, 23, 25, 26, 43, 56, 58 žemėl.). Pastarųjų metų ekspedicijų rezultatai akivaizdžiai rodo, kad šiaurės žemaičių pietryčiuose (Papilė, Tryškiai, Kaunatava, Raudėnai, Tverai, Medingėnai, Judrėnai) analogiškose pozicijose yra išlaikomi siaurieji balsiai galūnėse, pvz.: *grāži*, *gāli*, *lənūs* „linus“, *brūolis* „brolis“, *gāidi* „gaidi“, *jāuč'u* „jaučių“ ir t.t.⁵ Siaurųjų balsių tarimo arealas nueina netgi į pietų žemaičių plotą (Švėkšna, Kvėdarna). Taip pat per didelis parodytas prieškirtinių *y*, *ū* (*vyrēlis*, *dūmēlis*) išlaikymo arealas šiaurės žemaičių tarmėje (41 žemėl.). Tarminiai tekstai rodo, kad Papilėje, Kaunatavoje, Raudėnuose, Tveruose, Medingėnuose dažnai tariaimi netgi visai trumpi *i*, *u* (*rukīte* „rūkyti“, *givībe* „gyvybė“). Be to, ne visai logiškai atrodo labai staigus šuolis nuo trumpųjų balsių (Eigirdžiai, Eidžiotai, Žlibinai) prie visiškai ilgų (Kaunatava, Medingėnai...). Nelabai aiškus ir realus žemaičių galūnių redukcijos vaizdas. Žinoma, tai labai tolydus reiškinys ir be preciziškai transkribuotų tekstų sunku ją tiksliai apibūdinti. Mūsų neseniai atlikti statistiniai tyrinėjimai rodo, kad galūnių redukcija nėra vienoda visoje šiaurinėje dalyje (kaip rodytų 32, 38, 47, 56 žemėl.), o didėja palaipsniui, einant iš pietų į šiaurę.

Kamieno nekirčiuotą dvibalsį *uo* dalis rytų aukštaičių verčia trumpu neįtemptu *o* (*donē'la* „duonelė“, *koḑē'lis* „kuodelis“). Tačiau to trumpo balsio tarimo plotas 66 žemėlapyje aiškiai per didelis. Juk dauguma kupiškėnų (Skapiškis, Pandėlys) toje pozicijoje tars pusilgį *o*. (*poḑē'li.s* „puodelis“), o ne trumpą⁶. Be to, 67 žemėlapyje klaidingai grafiškai

⁵ Dar žr. Skirmantas P., Girdenis A. Progresyvinė balsių asimiliacija pietinėse „dounininkų“ šnektose. — Kalbotyra, XXIV(1), 1972, p. 91.

⁶ Plg. Zinkevičius Z. Lietuvių dialektologija. — V., 1966, p. 504 (59 žemėl.).

pažymėti du atviros kirčiuotos galūnės *uo* tarimo arealai. Juk pusilgis tos pozicijos *o* tariamasis apie Kupiškį, Pandėlį (*akmš.* „akmuo“), trumpas — apie Žeimelį, Saločius, Pasvalį (*piēmō* „piemuo“), o ne atvirkščiai, kaip rodo minėtas žemėlapis. 31 žemėl. ir komentarai teigia, kad vakarinė rytų aukštaičių dalis galūnės kirčiuotą *e* verčia trumpu *e* (*katè* „katė“, *duktè* „duktė“), tačiau bent jau Surviliškyje tos pozicijos *e* virsta į platų ir ilgą *æ*, pvz.: *katæ* „katė“, *virvæ* „virvė“ (taip pat ir po sukietėjusio *l*: ne *kalà* „kalė“, *pelà* „pelė“, o *kalā*, *pelā*)⁷.

Nemažai trūkumų kirčiavimo skyriuje (beje, tai pratarmėje pripažįsta ir patys Atlaso autoriai). Beveik visai neatkreiptas dėmesys į kirčio atitraukimą iš daugiaskiemenių žodžių galūnių, nenurodyta, kad žemaičiai kirtį atitraukia net į proklitikus, ypač prielinksnius, kad sporadiškai kirtis gali būti atitraukiamas net nuo žodžio vidurio, nešnekama apie nukeltinį kirtį bei jo priegaides. Neakcentuojami dažnokai pasitaikantys šiaurės žemaičių tarmėje fakultatyviniai kirčio neatitraukimo atvejai, kuriuos lemia galinio skiemens fonetinės ir morfologinės ypatybės, teritorija, įvairūs intonaciniai veiksniai.

Abejonių kelia subjektyviai atrinkta literatūra ir jos pateikimas Atlase. Nesuprantama, kodėl nepasinaudota ir visai nepaminti kai kurie svarbūs J. Bukančio, A. Garšvos, V. Grinaveckio, A. Jakulio, O. Kosienės, Z. Zinkevičiaus, V. Vitkausko ir ypač A. Girdenio darbai (kai kurie su bendraautoriais A. Piročkinu, A. Rosinu, P. Skirmantu, J. Pabrėža), skelbti „Kalbotyroje“ (XXII, XXIV, XXVI, XXVIII, XXIX tomuose), „Baltistikoje“ (VI(2), VII(1), VIII(2), IX(2), X(1), XII(2), XIV(2) tomuose), „Lietuvių kalbotyros klausimuose“ (XVIII t.). Susidaro įspūdis, kad praktiškai remiamasi tik tais dar-

⁷ Žr. Valavičiūtė R. Surviliškio šnektos fonetikos ir morfologijos ypatumai: Diplominis darbas. — Šiauliai, 1981, p. 14–17. Dar plg. Zinkevičius Z. Min. veik., p. 483, 484 (38, 39 žemėl.).

bais, kurie neprieštaruoja Atlaso teiginiams, bet juk skaitantiems tokį reprezentacinį veikalą turi būti žinomi visi svarbesnieji darbai⁸. Kai kurie straipsniai visai ne ten nurodomi, kur jie iš tikrųjų turėtų būti. Pavyzdžiui, A. Girdenio straipsnis „Atvirasis *e* varduviškių (kalvariškių) vardažodžių galūnėse“ minimas du kartus, bet ne ten, kur reikia, todėl cituojami visai šalutiniai dalykai, o pagrindinis straipsnio teiginys lieka neatskleistas ir nepanaudotas. Panašiai atsitiko su B. Rokaitės ir V. Vitkausko straipsniu „Apie vieną kirčio neatitaukimo atvejį šiaurės vakarų dūnininkų tarmėse“, kuriam nebuvo lemta pakliūti į kirčiavimo skyrių. Neminimos ir Z. Zinkevičiaus, V. Grinaveckio knygų recenzijos, o juk jose yra labai svarbių ir originalių teiginių, liečiančių mūsų tarmių fonetiką.

Be abejo, išsamiai viską apžvelgti tokio pobūdžio recenzijoje neįmanoma⁹. Tomis pastabomis norėta akcentuoti, kad yra daugybė problemų, kurias Atlasas akivaizdžiai parodė (ir tai, žinoma, labai gerai), ir kurios sėkmingai gali būti sprendžiamos tik intensyviais monografiniais tyrimais. Taigi atliktas didžiulis darbas yra ne etapo baigimas, o gera įžanga, atveria naujas tyrinėjimo perspektyvas. Tarmių fonetiką, ir ne tik fonetiką, būtina sistemingai, nedelsiant tirti ir toliau, kad suspėtume ištraukti iš šviesą ir išsiaiškinti tuos faktus, kuriuos mūsų neįkainojamos tarmės dar slepia. Žinoma, dabar tai daryti bus lengviau. Kalbininkai prieš akis turės neblogą (nors ir ne visai tobulą) vadovą, būtiną bet kokiam mokslui, skinančiam kelią į priekį. Atlasas bus didelė paspartis dėstytojams, skaitant dialektologijos, fonetikos kursus aukštosiose mokyklose, mokytojams ir daugeliui kitų, kurie neabejingi mūsų kalbai ir apskritai mūsų kultūrai.

J. Pabrėža

⁸ Plg. sąžiningą literatūros fiksavimą (net studentų diplominių ir kitokių darbų) ir objektyvų jos vertinimą Z. Zinkevičiaus knygoje „Lietuvių dialektologija“ (V., 1966).

⁹ Apie Atlaso II tomą dar žr. V. Vitkausko recenziją, minimą 4 išnašoje.

Salys Antanas. Raštai. — Roma, 1979—1983 (T. 1. Bendrinė kalba, 1979, XXIV, 570 p.; t. 2. Tikriniai vardai, 1983, XVI, 696 p.

Žinomo lietuvių kalbininko A. Salio raštus ėmėsi leisti našlė S. Salienė su savo artimaisiais, padedama P. Joniko, kuris yra dviejų išleistų tomų redaktorius. Numatyta išleisti 4 tomus.

I tomo pradžioje įdėtas apžvalginis P. Joniko straipsnis apie A. Salio mokslinę veiklą, nurodomi jo didieji darbai: bendrinės kalbos taisyklingumo siekimas, tarmių tyrimas, kalbos istorija, onomastika. Objektyvus, dalykiškas dėstymo būdas, aptariamų dalykų geras pažinimas yra būdingi įvado bruožai.

Pirmasis tomas yra skirtas bendrinės kalbos vartojimo, rašybos, žodžių kirčiavimo klausimams. Didesnė straipsnių ir straipsnelių dauguma yra spausdinama Lietuvos spaudoje iki 1944 metų, iki lemtingo pasitraukimo į Vakarus (ten tų kalbos kultūros klausimų ir reikalų mažai kam reikėjo, todėl A. Salio šio baro veikla prigeso).

Pradinis didelis skyrius „Bendresni klausimai“ yra apie kalbos ir visuomenės santykius, kalbą ir mąstymą ir kt. Tai įdomūs, populiarinamojo pobūdžio straipsniai, dabar esantys tolimesnė istorija.

A. Salys energingai yra siekęs sutvarkyti rašybą. Kultūros istorijai svarbus visas skyrius „Rašyba“ (p. 39–119). Tai kartu ir įrodymas, kad radikalus rašybos keitimas nėra perspektyvus, nes daugelis kalbininko idėjų ir minčių liko neįgyvendintos. (Kaip čia prisimintinas K. Būgos posakis: „Rašyba — ne rankovė“.) Tai įdomu tik kaip istoriniai dalykai („latviškoji“ rašyba, didžiųjų raidžių rašymas ir kt.). Iš A. Salio teigimų, kaip aiškėja iš knygos, tarybiniai kalbininkai šį tą pasiėmė (*bjaurus*, *pjauti*, *spjauti* ir kt. rašymas — p. 85; *galbūt*, *turbūt* — p. 87 ir dar vieną kitą dalyką).

A. Salys buvo geras akcentologas ir fonetistas, mokęs kirčiavimo ir tarties teatrologus, studentus, Amerikos lietuvius mokslėi-